

Cavalleresca catalana: notes sobre un text inèdit de Lluís Ferran de Pol

Josep-Vicent Garcia i Raffi

En el procés de formació intel·lectual i literària de Lluís Ferran de Pol (Arenys de Mar, 1911-1995), [\(1\)](#) la literatura clàssica i la literatura catalana medieval ocupa un lloc important. [\(2\)](#) Ferran tingué una formació literària autodidacta i des de ben jove col·laborà en revistes i diaris locals, tasca periodística que ja no abandonaria mai. Escriu a la revistes arenyenques *Oreig* (1932) i *Salobre* (1935). Les seues col·laboracions són ressenyes, proses i alguna escadussera traducció.

Estudià dret i la literatura la compartí amb un grup d'artistes i lletraferits del seu poble natal. Forma tertúlia amb el dibuixant i bibliòfil Francesc Arnau i l'escultor Joan Barrera que li introdueixen en el món de l'art, tan útil per al seu treball de periodisme al posterior exili de Mèxic. Arnau li facilità l'accés a les millors obres literàries perquè era home de subscripcions sòlides: la <<Bíblia i clàssics de la Fundació Bernat Metge, Barcino, Proa, "Els Nostres Clàssics", la *Història de l'Art Labor*, literatura francesa del divuit, i entre els moderns, Proust, Gide, Cocteau. L'home no es volia equivocar i, és clar, no s'equivocava. Jo m'empassava tot el que posava als prestatges.>>[\(3\)](#)

El seu primer conte publicat serà <<Els hereus de Xanta>>(1934), que guanya el premi de narrativa Joan Colom dels X Jocs Florals de l'Ateneu d'Arenys de Mar presidits per Joaquim Ruyra i Carles Riba. Es llicencia en dret i mentre prepara oposicions a notaria, esclata la guerra del 1936.

Eren temps de guerra i Ferran de Pol -que era oficial de complement- va fer d'instructor de les milícies: <<És clar aquella experiència va ser molt dolorosa perquè s'assassinava gent, es mataven capellans [...] i potser per tot això més aviat em vaig recloure... Feia d'instructor, però em dedicava a llegir (llavors va ser quan vaig llegir molts clàssics catalans) i més aviat en fugia, de tot allò...>> [\(4\)](#) Aquelles lectures li van propiciar que estudiara el paper de la dona en la novel·la cavalleresca catalana. [\(5\)](#) Hi fa coincidir dos punts fonamentals dels seus interessos literaris i culturals: l'edat mitjana i els clàssics catalans.

Mentrestant, la seua narració <<Tríptic (el sàtir-el frare-la donzella)>> obté el premi Narcís Oller de la Generalitat de Catalunya al millor conte escrit en català de 1937. No fou publicat, com altres mostres primerenques de la seua prosa, fins al 1964. S'hi veuen ja les bases estilístiques del bon narrador en què després es convertiria i l'ús del mite. El 1938 surt la seua traducció de *L'olla d'or* d'E.T.A. Hoffmann. En un retrat que li va fer Luis Burbano en aquell any, arran del premi, l'escriptor reconeixia que llegia molt i que tenia dèria pel món clàssic, l'edat mitjana i el renaixement italià. [\(6\)](#)

En l'arxiu de Ferran de Pol, propietat de l'Ajuntament d'Arenys de Mar, es conserven diversos papers que contenen *Cavalleresca catalana*, que representen les notes d'aquells anys de guerra esmentats adés. Hi examina únicament el *Curial e Güelfa* i el *Tirant lo Blanc*. [\(7\)](#) El comentaré més endavant.

L'interès per la literatura medieval va perllongar-se al llarg de la vida de Ferran de Pol. Posseïa en la seua biblioteca la col·lecció "Els nostres clàssics", a més de la Bernat Metge. Era habitual que rellegira textos del nostre segle d'or. Ell em deia que preferia sempre rellegir qualsevol pàgina del *Tirant* que perdre el temps llegint novel·letes de lletraferits, que trobava sense tremp, sense vigor

literari.

Per això quan va exiliar-se a Mèxic i dins el procés de canvis ideològics que s'hi van produir, n'és de destacar el paper que va atribuir Ferran de Pol i el grup de Coyoacán a la literatura medieval catalana. Van publicar en un primer moment la revista *Full Català* (1941-1943) i posteriorment i sobretot *Quaderns de l'exili* (1943-1947) on reivindiquen entre altres coses la Renaixença i el segle d'or de la nació catalana. Cerquen una cultura autèntica que nasca directament de la vida i generen un ideari l'antinoucentista i antiintellectualista. Així, doncs, hi ha una recuperació com a valor literari de termes com energia, nervi, concisió, fortalesa, creativitat individual, etc. Per tant, Ferran de Pol redefineix la idea d'una literatura "autèntica" en la ressenya de *Terres d'Amèrica* de Josep Maria Poble: l'art per l'art ens sembla un ideal pobre ?què no diríem de la broma per la broma? I així com els que es proposen cultivar l'art per l'art acaben per no crear-ne, així mateix la gràcia és un do més que no un propòsit. (QE, 15: vii) I amb això revalorava com a fonamental la literatura dels clàssics catalans, tot ressenyant *La conquesta de Mallorca* de Jaume I: <<una literatura forta, de calent èpic, on el coratge no és mai presentat com una cosa més enllà de l'home i de les seves possibilitats, ans al contrari, com quelcom que li és connatural. El tremp de la nostra raça, el prudent ardiment dels nostres capitans, la sofrida i gens espectacular valentia del nostre poble.>> I aquesta literatura autèntica, viril i ben acollida pel públic la contrasta amb l'anomenada <<literatura de l'exili (no volem dir que no hagués pogut ser bona; no diem que no ho sigui, sinó que la que coneixem no ens ha agradat) que s'apila en els magatzems dels editors.>> (QE, 21: xi)

Tot tornant de l'exili (1948) Lluís Ferran de Pol va construir una important obra narrativa, de la qual destacaríem *La ciutat i el tròpic* (1956) i *Érem quatre* (1960). Com he dit adés el nostre autor tenia com a lectura preferida o recurrent la del clàssics, sobretot el *Tirant lo Blanch*. Així va pensar als anys setenta de provar de fer una versió més llegívola per al lector contemporani. Escriví al seu amic i editor Joan Sales -director del Club dels Novel·listes- tot fent-li la proposta d'edició. La resposta final d'en Sales fou negativa pel que podem llegir en diverses cartes entre l'abril i el maig del 1971.⁽⁸⁾

En un principi hi hagué el projecte entre els dos escriptors d'editar unes versions modernitzades i esporgades del *Tirant* i el *Curial*, però no per a un públic juvenívol com havia fet Joan Sales ja l'any 1955 quan adapta el *Tirant lo Blanc* per a nois i noies. Sales li deia que Ferran de Pol reunia totes les condicions ideals per a dur a terme aquesta feina, ja que era al mateix temps novel·lista dels bons i amb una preparació erudita més que suficient per emprendre la tasca: <<ja et dic des d'ara que em faria moltíssima il·lusió que totes dues novel·les, el *Tirant* i el *Curial*, convenientment modernitzades per tu, poguessin aparèixer en el Club dels Novel·listes.>> ⁽⁹⁾ Tanmateix Ferran de Pol pretén fer una edició dels dos clàssics amb pocs canvis: llevar-los els fragments més feixucs, però mantenint l'estructura i fins i tot l'ortografia.

Davant d'aquesta posició de Ferran, Sales veia difícil la rendibilitat del llibre perquè no era ni totalment modernitzat com volia l'editor, ni una versió erudita o crítica que respectara l'original: ni el text íntegre i autèntic del *Tirant*, ni un text veritablement "modernitzat" (en el sentit de posat al gust del dia). Sales pensava que modernitzat en l'ortografia i amb supressió dels passatges més "lates" (possiblement d'en Galba) ja ho era el *Tirant* d'en Casacuberta i el seu èxit va ser molt moderat. Sales proposava a Ferran de fer com Joseph Bédier amb *Tristany i Isolda* (1900) en el qual refongué i completà els diversos fragments dels antics romans tristianians del segle XIII, per donar-ne una versió moderna. Carles Riba en va fer una traducció publicada el 1921 i que ha estat reeditada posteriorment diverses vegades. Posteriorment l'editor li proposa treballar sobre el *Curial*, novel·la de la qual se n'ha parlat menys. Finalment, la falta d'acord sobre el sistema de modernització a seguir i les altres feines de Ferran de Pol, per exemple la preparació de *De lluny i de prop* per a l'editorial Selecta que isqué l'any següent, ajornaren definitivament la versió ferranpoliana de les dues novel·les cavalleresques.

Si tornem al manuscrit Cavalleresca catalana observem que la carpeta anomenada així per l'autor conté els següents textos:

1. *Apunts per a un pròleg*. Són cinc fulls mecanografiats amb esmenes manuscrites. És el text que hi reproduïm a la fi d'aquest treball.

2. *La dona en la cavalleresca catalana*. És un índex escrit en una quartilla mecanografiada del futur treball en el qual l'autor volia fer els següents apartats: pròleg, condició de la dona, amor, la declaració (iniciativa amorosa), festeig, matrimoni, el bes, idees cavalleresques, la dona com a protectora, simulació femenina, honor i virginitat, religiositat i superstició, arcavoteria (sic), la bellesa i els seus artificis, la dona al monestir i el nu femení.

3. *Les dones en la nostra Cavalleresca. Notes preparatòries. Apunts de l'examen del Curial*. Aquesta primera part consta de vint-i-nou quartilles manuscrites a les dues cares -numerades en cinquanta-vuit pàgines- que arrepleguen cites de la novel·la amb comentaris i resum argumental.

4. *La dona en la nostra Cavalleresca. Notes preparatòries. Apunts sobre l'examen del Tirant*. Aquesta segona part té cinquanta-sis quartilles manuscrites a les dues cares -numerades en cent tretze quartilles- amb comentaris a cites textuais del llibre.

Els textos tercer i quart arrepleguen cites de les dues novel·les amb uns comentaris i uns resums de la història. Expressa des del principi que són simples <<notes de lector>>, i no un producte d'erudició. S'hi comparen i contraposen les característiques, els personatges i els continguts de les dues novel·les.

(10) Les notes escrites per Ferran de Pol contenen un resum en una o dues frases de l'argument i entre parèntesi el tema classificatori, la pàgina i el volum on es troba. De vegades el resum argumental és substituït per la cita textual. Es manté, però, el subtema classificatori. Com a exemple en transcriu la primera: <<El senyor de Milà obté el canvi de germanes amb el senyor de Monferrat (Voluntat de les dones en el matrimoni) (Llibre I, p. 23).>> També apareixen transcrits directament els diferents subtemes: autoritat dels germans (Llibre I, pp. 24-25). Educació de Curial (Llibre I, p. 26).

Els temes citats per Ferran de Pol són pràcticament iguals per a les dues novel·les. Pel que fa a la dona hi cita: voluntat de les dones en el matrimoni i l'edat en què hi arriben, condició i educació, festeig i declaració d'amor, tímida femenina, idees cavalleresques, dones parlers, protecció, simulació, pudor, sensació sensual, condició social, honor, moralitat, adulteri, arcavoteria, coqueteria, passió, gelosia, enveja, fidelitat, artificis de bellesa... Pel que fa al cavaller hi consigna: l'educació, la importància del lloc social, la distinció entre la fama i l'honor, la força i la raó, la tendresa masculina, el luxe, la superstició, la influència de la vida monàstica, l'opinió pública, la fidelitat dels herois de cavalleria, la relació entre pares i fills, el fetitxisme, els somnis, la mitologia, el donjoanisme, la justícia cavalleresca, el sentiment de ridícul, la vida monàstica, la ciutat, l'amor en les bèsties, el patriotisme...

S'hi veuen idees com ara Curial rep Güelfa com a guardó, Tirant conquesta Carmesina com a botí, Curial és més auster, com també ho és el seu ambient; les dones són més aquietades que al *Tirant*; Curial <<te una contenció rara>>, molt diferent de la riquesa de continguts de Tirant. Curial és un cavaller ideal: enamorat, fidel, pacient, just i Tirant és l'home lasciu i ambiciós. Pel que fa a la interpretació sobre la fi de les novel·les veu en Curial el cavaller pobre, en ascens, que és premiat per tot el que li ha mancat: glòria, riquesa. Tirant, que ha nedat en l'abundància, ha assolit l'única apoteosi que li escau: la mort. L'estil -segons Ferran de Pol- també s'adequa: és polít, gens extremós al *Curial e Güelfa*. També hi ha uns apunts sobre el mite: l'heroi més home. La dona més 'coqueta'.

Quan fitxa el *Tirant* deixa alguns comentaris com ara: <<Noti's que l'Emperador anava rodejat d'un estel de dames. Sembla una transició entre l'harem i les corts europees (Condicció de la dama)>> (56). << Noti's que Tirant està lligat als vincles de sang i de llinatge i que Curial és un veritable cavaller solitari, quant a la família. 70. Nota pel pròleg>>. <<En tot el relat de l'emperadriu hi ha una pruija d'exhibicionisme que, descansant en l'equívoc del seu fill, ens mostra la vella emperadriu presa de sensualitat exaltada i morbosa. Exhibicionisme. 132-133, IV.>> <<Carmesina vol ésser enterrada amb Tirant "car puix en vida no havem pogut estar ensems, almenys que los cossos en la mort sien units fins a la fi del món." La intenció material de fusió està. 261, V. Amor. >>

Malauradament *Cavalleresca catalana* es va quedar com un projecte literari dels tants que l'escriptor Ferran de Pol va deixar de desenvolupar. El va començar en plena guerra i després el va reprendre alguna vegada anys més tard. Li va faltar el temps o l'interès per enllestir-lo, però. L'únic text semielaborat que deixà sobre una de les seues passions com a lector és el curt assaig inicial text primer de la carpeta *Cavalleresca catalana* que tot seguit copiem:

Apunts per a un pròleg

<<Aquell qui obrís el llibre present amb criteri d'especialista sofriria un desengany. No és -d'altra banda no pot ésser-ho- un producte d'erudició. Són simples notes de lector. Remarques sense voluntat de transcendència adreçades a un públic tan vast com pugui ésser.

En aquesta obra no hi ha lloc per a les cites atapeïdes, ni per a les referències a fonts que l'autor sempre troba tèrboles, ni tampoc per a les interminables llistes d'obres i autors que han tractat -no cal dir que barroerament- el mateix tema.

Així no em curo de quina manera, ni per quins camins, els dos llibres que componen la nostra cavalleresca han arribat a ésser el que són. Ni vull saber el grau d'originalitat relativa dels seus personatges o de les seves situacions. Aquests treballs meritíssims ja fa temps que han començat i no crec pas que s'aturin. Però a mi m'interessen les dues obres en si, no els seus orígens. Ja sé que examino un producte, però em plaurà oblidar els factors.

Per això aquestes notes aspiren no a la consulta sinó a la simple lectura.

La nostra cavalleresca es compon de dues obres soles: *Curial e Güelfa* i *Tirant lo Blanch*. La mateixa limitació de la nostra producció invita a un breu examen del contingut general de cada obra. I fins no sembla massa arriscat l'intent d'un paral·lel. Els herois respectius són, plebeu l'un, noble l'altre. De *Curial*, pujat sota la fèrula de *Güelfa* a *Tirant* cavaller independent, hi ha la mateixa distància que separa les heroïnes. *Güelfa* és el coronament i el premi d'una vida que li és adreçada en tot moment. *Carmesina* cau sota les urpes de *Tirant* convertida en pastura d'ambicions i lascívies. Per això l'una és guardó i botí l'altra. L'ambient de les dues novel·les, en general, coincideix amb l'esperit de cada cavaller. Hom té els seus dubtes sobre el destí de la virtut de *Curial* si, per transposició arbitrària, l'imaginem movent-se entre les molleses i paranys de la cort bizantina. En el *Curial* hi ha molta més austeritat. Les dones semblen més aquietades que en el *Tirant*, sense que això permeti dir que estan mancades de vivacitat i gràcia.

Aquestes diferències tenen un ressò evident en la tècnica de cada obra. L'anònim autor del *Curial* - quan no el domina la prouja de mostrar-se home - té una contenció rara. Sembla poruc de voler complicar la trama i a penes si gosa mesclar res d'estrany al nervi de la narració. Tot hi és en funció dels protagonistes. La mateixa *Camar* sembla no existir més com a fermança tràgica de la fidelitat de *Curial* a *Tuniç*. La fluència de *Tirant* és tota una altra. Són molts els dolls que omplen l'estany del seu contingut. Es poden destriar vides, aventures i incidents en completa independència no sols els uns dels altres sinó també, en aquesta manera, del mateix protagonista *Tirant*.

Curial sembla voler donar el to al cavaller: enamorat, fidel, pacient en la dissort, polític i ple d'idees de justícia. Però *Tirant* és més veritable: arrogant, incansable, lasciu, ambiciós. *Curial* és l'ideal. *Tirant* només l'home.

El final de les dues novel·les sembla pressentit al larg de les narracions. *Curial* el veiem ascendir a poc a poc, tambalejar-se des del cim de la glòria per a caure captiu i esclau, privat dels goigs de l'amor per

una ambigua promesa de Güelfa. El seu premi no pot ésser més que sadollar-lo de tot el que li ha mancat: glòria a la llum del cel, amor correspòs, riqueses. L'autor el casa... Però, què podria donar-se a Tirant que ha nedat sempre en l'abundància, ha assolit èxit darrera èxit, ha fet seva la princesa Carmesina i té a les mans el destí d'un imperi? Tirant assoleix l'única apoteosi que li escau: la mort.

L'estil ajuda a diferenciar els caràcters dels dos herois i el to general de les obres. En el *Tirant* els autors lloen la pompa, la luxúria, l'alegria. La frase polida del Curial referma l'ambient normal, gens extremós, que li dóna caràcter.

No han estat escollides a l'atzar les dones com a únic camp d'observació. En la nostra cavalleresca es repeteix el fenomen que té lloc en totes les obres de caient èpic, entesa aquesta paraula en un sentit amplíssim.

Els herois poden ésser autors de les aventures més estupendes i fins i tot més inversemblants. Precisament la raó d'ésser d'aquest gènere -condensació de grans cicles guerrers- és l'enaltiment de la força, l'ardidesa; l'acarament dels homes amb les empreses que semblen ultrapassar-lo, el coronament -individualitzat en un home- de l'esforç de tot un poble camí del seu destí, sortós o tràgic; la creació del mite damunt la base més o menys real.

Però, desaparegudes aquelles especials condicions, esborrats de la faç de la terra aquells imperis o ciutats, educats els homes per segles i segles, abatudes les creences i supersticions, oblidats els odis de raça que engendraren els cants, trobem els herois distants de la nostra sensibilitat. Sols els admirem en gràcia al poeta, si ha sabut cantar-los.

No així les dones. Gairebé apartades de la lluita, s'esmercen en arts pacífiques. Estimen, ploren, abominen de la guerra, crien els infants i amb ells formen els grups de la tendresa eterna. I perquè són tan humils a la veu de l'instint són sempre tan iguals a elles mateixes. Sempre actuals.

La mort cruel d'Hèctor i el seu cadàver profanat són escenes allunyades de la nostra manera de sentir les lluites. Però el comiat d'Andròmaca s'avindrà sempre amb la sensibilitat del temps sigui quina sigui. Aquest exemple no és millor que els nombrosíssims que podríem adduir-se, però, escollit a l'atzar, subratlla el que deia.

En la nostra cavalleresca passa el mateix. Arriba a fatigar l'espectacle sempre repetit de les llances que esclaten damunt els escuts, els cavalls abalançant-se l'un contra l'altre, els cops d'espasa que ja a terra bescanvia cavaller contra cavaller. A vegades, la lluita guerrera agafa un sentit més enlairat i tant en *Curial* com en *Tirant* ens allibera de l'estupidesa dels cavallers el perill musulmà. Aleshores l'heroisme té un sentit més pregon i a mida que els actes d'ardidesa són emmarcats de justificació, creix el nostre interès per la peripècia. Però això, en les dues obres esdevé al final quan ja se'ns ha fet sospitosa de pinxeria l'ànima dels herois. I, amb tot, aquestes lluites ridícules feren les delícies de generacions, en un determinat moment històric. Per fi, el desolat Quixot féu esclatar Europa en una riallada que era tardana, liquidació de l'esperit d'una època.

Però, si més no, ens han restat les dones, o millor la dona. Si mai l'Absurd de bracet amb l'Impossible poguessin portar a terme l'encarnació de Carmesina, de Güelfa, de Laquessis o de Plaerdemavida i fer-les viure entre nosaltres, podrien aspirar a la felicitat. En el nostre món hi ha amor, coqueteria, llicència, parleries, luxe, festes. Què més vol una dona?>>

Notes:

1. Per a una major informació biogràfica de l'autor, v. DD. AA., *Homenatge a Lluís Ferran de Pol*,

Argentona: Ajuntament d'Arenys de Mar i Consell Comarcal del Maresme-L'Aixernador edicions, 1993, i la revista monogràfica *Quaderns d'estudis arenyencs*, núm. 5, Arenys de Mar: Ajuntament, 1997.

2. <<[Entre els meus gustos literaris] esmentaria de la nostra literatura clàssica Ramon Llull, en el *Llibre d'Amic e Amat* i especialment els exemples o relats il·luminadors; Àusias March, semblantment, quan exemplifica en concret el que ha presentat de manera abstracta; *Tirant lo Blanc*, sobretot la galeria de dones; els mestrivols relats de *Crònica* de Ramon Muntaner.>>, Lluís Busquets i Grabulosa, <<Lluís Ferran de Pol, de prop i de lluny>>, *El Correo Catalán* (6 octubre 1979), p. 31.

3. L. Ferran de Pol, <<Pròleg>>, dins *Tríptic*, Barcelona: Selecta, 1964, p. 13.

4. Estanislau Torres, *Els escriptors catalans parlen*, Barcelona: Nova terra, 1973, pp. 65-71.

5. Ferran de Pol, <<Pròleg>> p. 13.

6. Luis Burbano, <<L. Ferran de Pol, Premi Narcís Oller, 1937>>, *La Vanguardia* (16 gener 1938), p. 6.

7. L'arxiu de Ferran de Pol és en procés d'inventari per a poder obrir-lo a la consulta dels estudiosos. De moment, aquest treball és ordenat com a unitat d'instal·lació núm. 12 (capsa arxivadora). Diversos. L. Ferran de Pol i els números dels documents són: 12.1. (12.1.1., 12.1.2., 12.1.3. i 12.1.4.).

8. He estudiat la correspondència de Joan Sales a Ferran de Pol en el volum inèdit, *Catalunya de paper. Cartes d'un editor (1947-1983)*, Barcelona: Institució de les Lletres catalanes, 1994. Les cartes citades són les números 96, 97 i 98.

9. Carta de Joan Sales a L. Ferran de Pol, [Barcelona] 29 d'abril 1971.

10. Sembla que en el seu repàs pels textos cavallerescos es fixe en aquella idea que tenia de la literatura expressada anys després: <<La literatura és un comentari, és una fugida, és una oposició, però sempre té alguna cosa a veure amb la realitat, encara que sigui per negar-la. [...]. Jo crec que la literatura és un comentari que fa l'home d'unes determinades coses que li passen. Es pot intentar traduir el pensament a paraules, però el resultat no serà sempre igual, algú ho intentarà i ho farà, d'altres ho intentaran i no podran, es passaran o quedaran curts.>>, Carles Verdú, <<Lluís Ferran de Pol: Els estats es fan i es desfan>>, *El Maresme*, núm. 145 (28-11-1980/4-12-1980), pp.19-20.